

ROUTEKAART DUURZAAM NIKHEF
MEI 2021

Contactpersoon

MICHIEL SCHERRENBURG
Projectmanager

E michiel.scherrenburg@arcadis.com

Arcadis Nederland B.V.
Postbus 220
3800 AE Amersfoort
Nederland

1 HUIDIGE SITUATIE

In de volgende paragrafen wordt kort beschreven wat de CO₂ footprint van Nikhef is en welke stappen Nikhef al heeft genomen om duurzamer te worden.

CO₂ footprint

Een CO₂ footprint is de berekening van de uitstoot van broeikasgassen door een organisatie. Bij alle activiteiten zoals energiegebruik, mobiliteit, transport, bouwen en vliegreizen, komen er CO₂ en andere broeikasgassen vrij. Een CO₂-footprint geeft in een overzicht weer welke hoeveelheid CO₂ per emissiebron wordt veroorzaakt en welke percentages de emissiebronnen bijdragen aan de totale uitstoot van de organisatie. Een organisatie krijgt hiermee inzicht in de grootste veroorzakers van haar CO₂-emissie en kan daardoor gericht werken aan een aanpak om de uitstoot te verlagen. CO₂ footprint van Nikhef over 2019 en 2020.

CO₂ footprint van Nikhef over 2019 en 2020

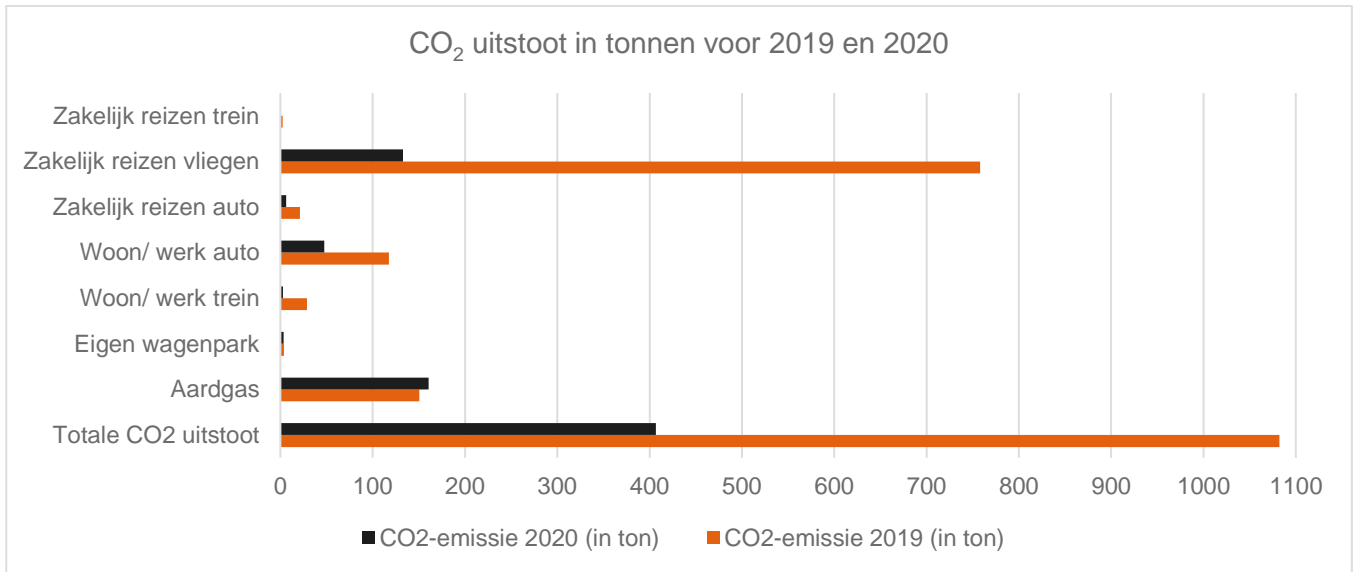
Tabel 1 toont de CO₂-uitstoot in tonnen per activiteit en in totaal voor Nikhef in 2019 en 2020. Figuur 1 is een visuele weergave van de tabel. Figuur 2 toont de CO₂ footprint van Nikhef voor 2019 en 2020 in percentages.

De CO₂ footprint van Nikhef is gebaseerd op de uitstoot van broeikasgassen als gevolg van energiegebruik en mobiliteit (zowel woon/werk verkeer als zakelijke reizen) en is begin 2020 voor het eerst opgesteld voor het jaar 2019. Dit jaar de footprint voor het jaar 2020 opgesteld. Met deze footprint het Nikhef alle directe emissies (wat komt er uit mijn schoorsteen) in beeld en een groot gedeelte van de indirecte emissies (woon/werk verkeer en vliegreizen). Overwogen kan worden om op een later tijdstip ook onderwerpen als afval, catering en inkoop mee te nemen in de footprint, hiervoor is momenteel te weinig data beschikbaar om over te rapporteren.

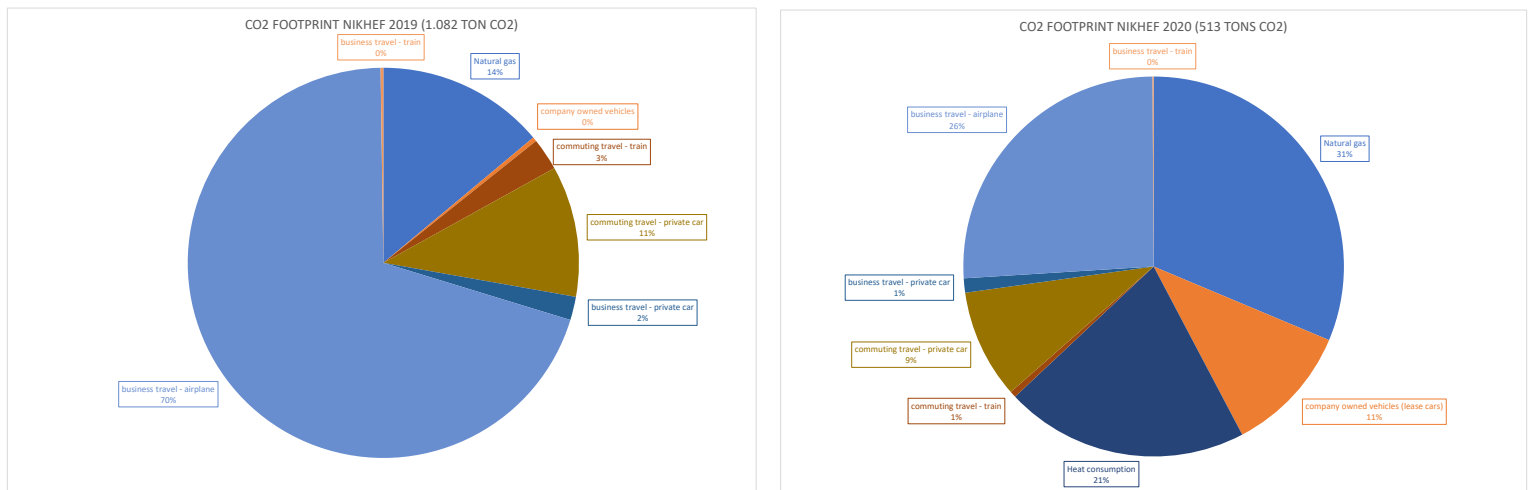
Voor 2019 was de totale CO₂-footprint van Nikhef 1.082,1 ton CO₂. In 2020 bedroeg de totale CO₂-emissie van Nikhef 406,6 ton CO₂. Dit is een forse vermindering ten opzichte van het jaar daarvoor. Dit is voornamelijk te verklaren door het lagere aantal zakenreizen per vliegtuig. In 2019 was emissie door zakelijke vliegreizen goed voor 70% van de totale CO₂-footprint van Nikhef, met een hoeveelheid van 757,9 ton CO₂. In 2020 was de uitstoot door zakelijke vliegreizen 132,8 ton CO₂, wat minder dan een vijfde van de hoeveelheid emissie in 2019 is. Uiteraard is de daling in het aantal vliegreizen te verklaren door de COVID-19 pandemie, waardoor er vanaf maart 2020 minder gereisd is. Ook de hoeveelheid woon-werk verkeer is sterk gedaald sinds maart 2020. De emissie door woon-werk verkeer met de auto is ten opzichte van 2019 met meer dan de helft gedaald en de emissie door woon-werk verkeer met de trein is in 2020 zelfs tien keer zo laag als in 2019¹. Wat verder opvalt is dat de CO₂-uitstoot van aardgas zowel procentueel als absoluut is toegenomen in 2020.

Bron/ activiteit	CO ₂ -emissie 2019 (in ton)	CO ₂ -emissie 2020 (in ton)	Procentuele verandering 2019/2020
Aardgas	150,4	160,6	+6.8%
Eigen wagenpark	3,9	3,4	-12.83%
Woon/ werk trein	28,9	2,7	-90.67%
Woon/ werk auto	117,5	47,5	-59.58%
Zakelijk reizen auto	21,0	6,2	-71.48%
Zakelijk reizen vliegen	757,9	132,8	-82.48%
Zakelijk reizen trein	2,4	0,5	-79.77%
Totale CO ₂ uitstoot	1.082,1	406,6	-62.42%

¹ De cijfers voor het woon-werk verkeer voor 2020 zijn in tegenstelling tot de andere cijfers, niet exact gemonitord. Ze zijn gebaseerd op de bezettingscijfers van het Nikhef-gebouw en op een beredeneerde aanname van het aandeel auto- en OV gebruik in het woon-werkverkeer.

Figuur 2 CO₂ uitstoot in tonnen per activiteit en in totaal voor Nikhef in 2019 en 2020

Figuur 1 Nikhef's CO₂ footprint voor 2019 & 2020 in percentages

Wat doet Nikhef nu al?

Als het gaat om duurzaamheid heeft Nikhef op sommige thema's al behoorlijk stappen gezet. De renovatie Nikhef en de renovatie Ketelhuis, die beide in 2021 – 2023 hun beslag gaan krijgen, springen hier het meest in uit. Tijdens deze renovatie worden energiezuinige technieken geïmplementeerd. Daarnaast heeft Nikhef van 2022 tot en met 2031 een overeenkomst voor levering van in Nederland opgewekte groene elektra (gezamenlijke inkoop WCW, UvA, HvA). Het afgelopen jaar hebben enthousiaste leden van de "Werkgroep Duurzaamheid" duurzaamheid onder de aandacht gebracht bij het DT van Nikhef. De communicatie met en naar personeel over dit onderwerp bleef uit. Met de routekaart duurzaamheid wil Nikhef duurzaamheid structureel onder de aandacht van studenten en medewerkers brengen.

DOELEN 2030 EN TUSSENTIJDSE DOELEN 2025

Ambitie: klimaatneutraal 2030

Energie

Mobiliteit

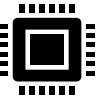
Afval & Circulair

Bewustwording & Gedrag

Primair proces

2030

Alle Nikhef-gebouwen zijn energieneutraal

50% minder milieu impact door dienstreizen (2019)

Geen restafval op het Nikhef produceren

Duurzaamheid is standaard onderdeel bij denkprocessen

Europees plan klaar hebben voor sustainable science (CERN)

Alle Nikhef-medewerkers gaan zeer bewust om met het gebouwgebonden energiegebruik

Woon-werk verkeer klimaatneutraal

Europees plan klaar hebben m.b.t. detector afval en hergebruik onderdelen

Ecologische impact wordt standaard meegenomen bij (investerings) besluiten

Wetenschapsprojecten zijn klimaatneutraal

2025

Submetering van de belangrijke energiestromen

25% Minder dienstreizen als gevolg van duurzaam reisbeleid (2019)

Elektronisch afval wordt verantwoord verwerkt

Duurzaam gedrag belonen

25% van de onderzoeksvoorstellen bevat duurzaamheidsaspecten

Verbeterde energiestroom gebouw: isolatie, groene stroom, restwarmtegebruik en

Bijeenkomsten meer online en geclusterd organiseren

Aanzienlijk deel van weggelekte vloeistoffen in de natuur, is teruggedrongen

Duurzaamheid standaard hoofdstuk bij aanvraag verslaglegging van onderzoeksprojecten

Inzicht in het energiegebruik van computing

2 ACTIEPLAN PER THEMA

1. Energie

Energie	Doel 1
2030	Alle Nikhef-gebouwen zijn energieneutraal
2025	Verbeterde energieprestatie gebouw: isolatie, groene stroom, restwarmtegebruik en zonnepanelen
Indicator	<ul style="list-style-type: none">% eigen energieopwekkingAandeel duurzame energie

Wat gaan we doen?

1. Plaatsen zonnepanelen (1.600 m2 dakvlak), eventueel combineren met een groen dak

Eerste actie: Zoeken van investeringsruimte

2. Beperken keuze personal computing; Desktop of laptop, niet beide. Eén groot scherm of twee kleine.

Eerste actie: Agenderen bij Computer Gebruikers Overleg (CGO)

Energie	Doel 2
2030	Alle Nikhef-medewerkers gaan zeer bewust om met het gebouwgebonden energiegebruik
2025	Submetering van de belangrijke energiestromen
Indicator	Energiegebruik

Wat gaan we doen?

1. Stimuleren van efficiënt gebruik van computingfaciliteiten

Eerste actie: Installeren van remote 'aan- en uitknop'

2. Zet apparatuur uit als je ze niet gebruikt

Eerste actie: Automatisch uitzetten schermen in vergaderzalen

3. Verstandig gebruik van verwarming en airco: alleen als ruimtes gebruikt worden

Eerste actie: Aanspreken op onverstandig gedrag

4. Laten zien wat het (gebouw gebonden) energiegebruik van Nikhef is

Eerste actie: Verkennen van tools voor het eenvoudig in beeld brengen van het energiegebruik van computingbewerkingen

5. Leidinggevenden geven het goede voorbeeld

Eerste actie: Voorbeeldfunctie bespreken in OPL en TGL-overleg

2. Mobiliteit

Mobiliteit	Doel 1
2030	50% minder milieu impact door dienstreizen (2019)
2025	25% Minder dienstreizen vinden plaats als gevolg van duurzaam reisbeleid
Indicatoren	<ul style="list-style-type: none">(Gemiddelde en totaal) CO₂ uitstoot van geboekte vliegreizen*(Gemiddeld en totaal) CO₂ uitstoot van geboekte binnen en buitenlandse treinreizen*CO₂ verbruik totaal zakelijke reizenVerbruikt CO₂ budget <p>*per afdeling, per type activiteit, per functie</p>

Mobiliteit	Doel 2
2030	Woon-werk verkeer klimaatneutraal
2025	Bijeenkomsten zijn meer online en geclusterd georganiseerd
Indicator	CO ₂ uitstoot woon-werk verkeer

Wat gaan we doen?

1. Minder reizen met het vliegtuig

Eerste actie: Realisatie van speciale presentatie en videoconferentie zalen

2. De trein nemen voor bijeenkomsten buiten NL

Eerste actie: Goede en heldere reis alternatieven in het reissysteem weergeven zodat impact op milieu en tijd goed af te wegen is

3. Aansporen om meetings ten behoeve van experimenten & evenementen ook online aan te bieden

Eerste actie: Aanwijzen van één verantwoordelijke per experiment om gezamenlijk een plan van aanpak met indicatoren op te stellen en samenwerkingen te realiseren

4. Woon-werk verkeer per trein

Eerste actie: Verkennen van de optie om zinnig gebruikte uren tijdens woon-werk treinreizen als werkuren aan te merken

5. Reisdoelen afstemmen: Duurzaam samen reizen of niet allemaal afreizen

Eerste actie: Organiseren van centraal (voor iedereen in te zien) overzicht van ieders geplande reisdoelen, bestemmingen, datum.

6. Werken met een CO₂ budget voor zakelijke reizen

Eerste actie: Verkenning en vaststelling van realistische CO₂ budgetten op basis van huidig reisgedrag

3. Afval en Circulariteit

Afval en Circulariteit	Doel 1
2030	Geen restafval meer produceren op het Nikhef produceren
2025	Elektronisch afval wordt verantwoord verwerkt
<i>Indicatoren</i>	Volumes en CO ₂ uitstoot van verschillende afvalstromen

Wat gaan we doen?

1. Inventarisatie van CO₂ afdruk van verschillende afvalstromen Nikhef lokaal & Experiment-breed

Eerste actie: Volumes en CO₂ uitstoot van verschillende afvalstromen in kaart brengen

2. Realisatie van optimale afvalscheiding voor WCW terrein, invulling afhankelijk van keuze van voor- of nascheiding

Eerste actie: Advies afvalscheiding opstellen voor WCW terrein, gezamenlijk besluit voor- of nascheiding, opstellen en implementeren afvalconcept

3. Elektronisch afval centraal verzamelen en verantwoord laten verwerken

Eerste actie: Opzetten van elektronisch verzamelpunt waarna bedrijf geselecteerd kan worden voor verwerking van elektronisch afval

4. Dubbelzijdig en zwart printen als standaardinstelling bij printers

Eerste actie: Printerinstellingen wijzigen van alle printers op Nikhef

Afval en Circulariteit	Doel 2
2030	Europees plan klaar hebben met betrekking tot detector afval en hergebruik van onderdelen
2025	Aanzienlijk deel van weggelekte vloeistoffen t.b.v. experimenten in de natuur, is teruggedrongen
<i>Indicatoren</i>	Hoeveelheid weggelekte vloeistoffen (t.b.v. experimenten) in de natuur

Wat gaan we doen?

1. Plan van aanpak opstellen voor terugdringen van weggelekt (onderzoeks)materiaal

Eerste actie: Aanwijzen van één verantwoordelijke om een plan van aanpak op te stellen voor het terugdringen van weggelekte vloeistoffen in de natuur.

2. Plan van aanpak opstellen om tot een Europees plan voor detector afval en hergebruik van onderdelen te komen

Eerste actie: Aanwijzen van één verantwoordelijke voor het realiseren van het Europese plan dat uiteindelijk aan Brussel wordt voorgelegd. Breng vervolgens een team bijeen en of externe begeleiding noodzakelijk is. Onderzoek bij welke experimenten er sprake is van detector afval en welke mogelijkheden tot hergebruik er zijn.

4. Houding en gedrag

Houding en gedrag	Doel 1
2030	Duurzaamheid is standaard onderdeel bij denkprocessen van Nikhef
2025	Duurzaam gedrag wordt beloond
Indicatoren	<ul style="list-style-type: none">Aantal uitgevoerde beloningsacties en aantal initiatieven gericht op (aandacht voor) verduurzaming van NikhefFinanciële bijdrage aan duurzaamheidsinitiatieven waaronder beloningsactiesAantal communicatie uitingen gericht op duurzaamheidDuurzaamheidservaring van studenten en medewerkers (hoe duurzaam vind je Nikhef?)

Wat gaan we doen?

1. Goed gedrag stimuleren:

- Propaganda bij printers en koffiemokken
- Publiekelijke display van verbruik tonen op info-schermen in Spectrum en bij computerruimten
- Geitenwollensokken – punten toebedelen aan leidinggevenden die het goede voorbeeld geven
- Duurzaamheid als agenda-item opnemen bij introductiedag nieuwe medewerkers

Eerste acties:

- Propaganda posters verder finetunen en ophangen
- Beschikbare data over verbruik verzamelen en omzetten in aansprekend dashboard
- Criteria voor geitenwollensokken punten/award vaststellen en mini plan van aanpak opstellen
- PPT maken waarin (why, how, wat) gewenst gedrag t.a.v. duurzaamheid benoemd wordt en afstemming zoeken bij HR

2. Goed gedrag belonen met maandelijkse acties:

- Gratis koek/ fruit bij halen van lunch zonder vlees
- Incentive voor medewerkers die trein i.p.v. vliegtuig nemen

Eerste actie: Maandelijkse acties toevoegen en koppelen aan (campagne)thema's

3. Inspireren:

- Groepsuitjes combineren met een "Goed doel" activiteit
- Inspiratiesessie organiseren met keynote sprekers

Eerste acties:

- Lijst opstellen van mogelijke groepsuitjes en verspreiden
- Lijst opstellen van interessante keynote sprekers

4. Het creëren van een duurzaamheidswerkgroep die regelmatig bij elkaar komt

Eerste actie: Verkennen status huidige duurzaamheidswerkgroep en doelen formuleren voor (doorstart) of nieuwe werkgroep.

Houding en gedrag	Doel 2
2030	Ecologische impact is standaard meegenomen bij (investerings) besluiten
2025	Duurzaamheid is standaard hoofdstuk bij aanvraag en verslaglegging van onderzoeksprojecten
Indicator	<ul style="list-style-type: none">Aantal keren dat duurzaamheid is opgenomen in verslagleggingAantal keren (absoluut en procentueel) dat duurzaamheid is meegenomen in investeringsbesluiten

Wat gaan we doen?

1. Hand out met tips en tricks voor verslaglegging over duurzaamheid ontwikkelen

Eerste actie: Onderzoek hoe andere collega's/ scholen/ bedrijven duurzaamheid opnemen in hun verslaglegging

2. Duurzaamheid toevoegen standaard paragraaf bij investeringsbesluiten

Eerste actie: Standaard paragraaf duurzaamheid opstellen voor investeringsbesluiten

5. Primair proces

Primair Proces	Doel 1
2030	Europees plan voor <i>sustainable science</i> (CERN)
2025	25% van de onderzoeksvorstellen bevat duurzaamheidsaspecten
Indicatoren	<ul style="list-style-type: none">Aantal onderzoeksvorstellen waarin duurzaamheid is opgenomenAantal overleggen internationale werkgroep duurzaam onderzoek

Wat gaan we doen?

1. Werk op een EU schaal aan *sustainable science* (CERN)

Eerste actie: Internationale werkgroep oprichten om aan aspecten van "duurzaam onderzoek in de Hoge Energiefysica" te werken

2. Dien onderzoeksvorstellen in die ook duurzaamheidsaspecten bevatten, bijv. *Efficiënte data-analyse in high energy physics*

Eerste actie: Verken welke duurzaamheidsaspecten meegenomen kunnen worden in onderzoeksvorstellen

Primair proces	Doel 2
2030	Wetenschapsprojecten zijn klimaatneutraal
2025	Inzicht in het energiegebruik van computing
Indicatoren	<ul style="list-style-type: none">Aantal bestellingen en vluchten per projectGemiddelde energiegebruik van computing

Wat gaan we doen?

1. Energiegebruik van computing monitoren

Eerste actie: In overleg met Nikhef computing monitoringsplan opstellen

2. Energie efficiënt onderzoek/computing stimuleren en belonen

Eerste actie: Resultaten energie monitoring presenteren tijdens de Nifhef jamboree en prijs instellen voor meest energie-efficiënt onderzoek. In later stadium top 10 lijst van meest energie-efficiënte projecten opstellen

3 IMPLEMENTATIE VAN ACTIEPLANNEN

Implementatieplan

Voor een succesvolle en duurzame implementatie van de actieplannen is het belangrijk dat er een goed communicatieplan wordt opgesteld, een planning wordt gemaakt met duidelijke mijlpalen en een monitoringsplan met aandacht voor dataverzameling aanwezig is.

Communicatie en bewustwording

Om mensen mee te nemen in de gewenste verandering en ook daadwerkelijk ander gedrag te realiseren, is communicatie cruciaal. Hieronder wordt beschreven hoe de collega's van Nikhef kunnen worden geïnformeerd over de doelen en acties in de routekaart duurzaamheid, hoe ze geïnspireerd en betrokken kunnen worden in de veranderingen. Communicatiekanalen die benut kunnen worden zijn: e-mail, spiegelmomenten, *sociale media* en het intranet.

Collega's informeren en inspireren

- Geef informatie over nieuwe werkwijzen en ondersteunde tools zoals:
 - o Overzicht van groene reisopties
 - o Vindplaats van elektronisch afvalverzamelpunt
- Draag uit wat Nikhef allemaal doet. Maak kleine en middelgrote acties zichtbaar voor anderen:
 - o Communiceer over de status van experimenten m.b.t. samenwerkingen/conferenties op afstand
 - o Communiceer over de status van de realisatie van de duurzaamheidsambities en maak het een vast onderdeel van de jaarvergadering
- Organiseer kennis/inspiratiesessies
 - o Geef keynote sprekers een podium
 - o Maak een CO₂ footprint van de gemiddelde Nederlander en van de gemiddelde Nikheffer met toelichting op en duiding van de getallen.
 - o Maak de CO₂ impact van dagelijkse bezigheden inzichtelijk en ga in een sessie in op de vraag: waar kan jij het verschil maken?

Collega's betrekken

- Geef de "Thuiswerkmail" in Corona Tijd een milieubewuste tint: Vraag wat duurzaamheid voor collega's betekent:
 - o Waarom is duurzaamheid belangrijk voor jou?
 - o Wat voor bewuste keuzes maak je nu?
 - o Hoe wil je in de toekomst meer bijdragen?
- Zet een prijsvragen gerelateerd aan duurzaamheid op:
 - o Wie heeft het beste idee voor meest 'efficiënte computing'?
 - o Etc.
- Vraag in een survey uit wat collega's kan motiveren om anders te reizen en onder welke voorwaarden
- Neem in een tweejaarlijkse evaluatie alle duurzaamheids-subthema's op en stel vragen als:
 - o Hoe bevallen de nieuwe reismaatregelen? Hoe bevallen de nieuwe conferentiezalen? Hoe makkelijk is het nieuwe elektronische verzamelpunt te vinden etc.
 - o Wat heb je nodig/welke goede ideeën heb je zelf?

Globale planning

- Het DT neemt het document in ontvangst van de werkgroep
- Het DT stelt het document vast als basis voor het duurzaamheidsbeleid van Nikhef (mei).
- Het DT legt het document voor advies (modificatie, aanvulling) binnen Nikhef voor aan o.a. NOR, TGL-overleg, OPL en opstellers van de Routekaart Duurzaam Nikhef (juni – augustus) .
- Het DT stelt de definitieve routekaart vast (sep-okt), inclusief een nadere invulling van de implementatie (bijvoorbeeld de aanstelling/aanwijzing van een functionaris duurzaamheid en een budgetraming);
-

Monitoring, evaluatie en rapportage

Om de doelen voor 2025 en 2030 daadwerkelijk te realiseren is het van belang dat ze periodiek en systematisch wordt gemeten, geëvalueerd en zo nodig worden bijgesteld. Daartoe dient eerst een monitoringsplan opgesteld te worden. In onderstaande tabel zijn de indicatoren opgenomen voor de vijf duurzaamheidsthema's die onderdeel zijn van Nikhef's routekaart duurzaamheid. De wijze waarop de data voor deze indicatoren wordt gegenereerd, dient nader onderzocht te worden en opgenomen te worden in het monitoringsplan.

Thema	Indicatoren
Energie	<ul style="list-style-type: none"> Energiegebruik % eigen energieopwekking Aandeel duurzame energie
Afval en Circulariteit	<ul style="list-style-type: none"> Volumes en CO₂ uitstoot van verschillende afvalstromen voor zowel Nikhef lokaal, als voor de experimenten waar Nikhef aan werkt Hoeveelheid weggelekt (onderzoeks) materiaal
Houding en gedrag	<ul style="list-style-type: none"> Aantal uitgevoerde beloningsacties en aantal initiatieven gericht op (aandacht voor) verduurzaming van Nikhef Financiële bijdrage aan duurzaamheidsinitiatieven waaronder beloningsacties Aantal communicatie uitingen gericht op duurzaamheid Duurzaamheidservaring van studenten en medewerkers (hoe duurzaam vind je Nikhef?) Aantal keren dat duurzaamheid is opgenomen in verslaglegging Aantal keren (absoluut en procentueel) dat duurzaamheid is meegenomen in investeringsbesluiten
Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> (Gemiddelde en totaal) CO₂ uitstoot van geboekte vliegreizen* (Gemiddeld en totaal) CO₂ uitstoot van geboekte binnen en buitenlandse treinreizen* CO₂ verbruik totaal zakelijke reizen Verbruikt CO₂ budget <p><i>*per afdeling, per type activiteit, per functie</i></p>
Primair Proces	<ul style="list-style-type: none"> Aantal onderzoeksvoorstellen waarin duurzaamheid is opgenomen Aantal overleggen internationale werkgroep duurzaam onderzoek Aantal bestellingen en vluchten per project Gemiddelde energiegebruik van computing

Belangrijke aandachtspunten voor de implementatie bij Nikhef

Aanvullend op de instituut overstijgende succesfactoren en risico's voor de implementatie van de acties in de routekaart (zie hoofdstuk 4 Routekaart NWO-I), zijn hieronder specifieke aandachtspunten voor de implementatie bij Nikhef beschreven.

Succesfactoren voor implementatie

- Het is van belang dat iedereen begrijpt waarom deze doelen en acties zo belangrijk zijn. Nikheffers zijn gevoelig voor grafieken en cijfers en lezen minder snel lappen tekst.
- De acties en nieuwe werkwijzen moeten eenvoudig, laagdrempelig en gebruiksvriendelijk zijn.
- Het is belangrijk dat Nikheffers gefaciliteerd worden in het maken van goede keuzes.
- Begin klein, werk met pilots, en rol vervolgens breed uit naar andere onderdelen in de organisatie.
- Stel een duurzaamheidsmanager aan voor de implementatie van de actieplannen.

Risico's en uitdagingen

Het risico bestaat dat de implementatie van de verschillende actieplannen kan stuiten op weerstand van werknemers en studenten. Zo zijn er zorgen dat duurzaamheid ten koste van de kwaliteit van projecten gaat. Daarnaast wordt de werkdruk door sommige werknemers en studenten als hoog ervaren. Duurzaamheid kan daardoor voelen al nog iets extra's wat moet gebeuren boven op het bestaande werk. Het daarom extra van belang dat er voldoende tijd en middelen beschikbaar zijn om de implementatie te kunnen uitvoeren. Verder kan vertraging bij de implementatie van de actieplannen ontstaan wanneer beslispunten langs veel tussenpersonen moeten gaan. Een ander risico is dat de gewenste gedragsverandering mogelijk langzamer gaat dan gehoopt. Mensen meekrijgen in de verandering wordt dan ook gezien als de grootste uitdaging in dit project.